

LADÁNYI ISTVÁN

Danijel Dragojević magyarul – versfordítási tapasztalatok

Danijel Dragojević (1934) a kortárs horvát költészet meghatározó szerzője, költészeti gyakorlatának és versfelfogásának alakulása megújulóan önreflexióra készíti az olvasót a költészet, a nyelv, az ember–világ viszony, a tapasztalat, a fogalomalkotás problémáiról. A horvát irodalmi köztudat az úgynevezett második modernség (*druga moderna*) különösen erős karakterű szerzőjeként tartja számon. Intellektualizáló, filozofikus, a fogalmakra rákérdező, a jelentésviszonyokat problematizáló költészete a közvetlen testi megtapasztalás és a gondolati-nyelvi reflexió közti kapcsolatban létezik, szövegeinek működés módja tapinthatóvá teszi a magára maradt individuum paradox kiszolgáltatottságát a közösségi szimbolikus rendszereknek, amelyekben nem tud magára ismerni, idegenként figyeli magát ezek mátrixában. Ebből következik költészetének kihívása: a tapasztalat egyediségének kiküzdése és ennek megoszthatósága. Költészete nemzetközi viszonylatokban is jelentős lehetne, illeszkedik a 20. század második felének közérzetébe és költői útkereséseibe, ugyanakkor a nagyvilágban, így a magyar irodalmi nyilvánosságban is kevésbé ismert szerző. Műveiből kevés fordítás készül, amihez hozzájárulnak a költői nyelvből következő fordítási nehézségek éppúgy, mint a költő elzárkózása a műveinek fordítására vonatkozó kezdeményezésektől.

A délszláv irodalmakkal kapcsolatban lévő vajdasági symposionisták és az ennek a hagyománynak a vonzásában felnőtt, horvátul olvasó fiatalabb nemzedékek kedvelt költője. Tolnai Ottó „a legköltőbb költő”-nek nevezi,¹ a szlovén Tomaž Salamun mellett a maga számára legfontosabb-

nak a délszláv térségből. A *Költő disznózsírból* című interjúregényében többször visszatér hozzá, legújabb, *Nem könnyű* című verseskötetének egyik versében is a számára legfontosabb költőnek mondja.² Verseinek fordításai folyóiratokban és antológiákban érhetők el.³

Óvatossága verseinek más nyelvi közegbe való átvitelével kapcsolatban érthető. Danijel Dragojević versei a horvát nyelv szavaiból, nyelvtani viszonyaiból nőnek ki. Versgondolatai nyelvhez kötöttek, nyelvtudatosak, és az anyanyelvben létrehozzák a gondolat keletkezésének frissességét. Amikor fordítjuk, a célnyelvből kellene kibontani *ugyanazt* vagy *az ugyanannak megfelelő* gondolatot, tapasztalatot, költészetet. Ez azért nehéz, mert az eredeti szöveg úgy mutatja fel magát, mintha a nyelvet hagyná működni, mintha szabadjára engedné, mintha a megszólalás a nyelv világában történő kószálásból következne. Egyszerre igényli a fordítótól, hogy maga is engedje szabadjára a nyelvét, ugyanakkor maradjon az eredetinek is a közelében. Még ha a célnyelv fel is kínálja ugyanazokat az alakzatokat, az eredmény akkor is a legjobb esetben az eredetinek megfelelő szöveg. Ez az eredeti hívásának megfelelő más nyelvű versszöveg azonban nem kevés, Walter Benjamin-i értelemben tovább élteni az eredetit⁴, a két nyelvben létező alkotás az eredeti nyelvi anyagszerűségét is érzékelhetőbbé teszi. Az eredeti és a fordítás közti befejezhetetlen oszcillálás megfelel a tapasztalat és az ehhez viszonyuló nyelvi műalkotás közti közlekedésnek, a keletkezés élményét megismételve újra és újra szóra bírja a verset, nemcsak a fordítón, hanem az eredeti olvasóján is számon kéri az eredeti szöveget. Hiszen az eredeti szöveg olvasása is mindig csak közelítő interpretáció.

A fordítás a szó szoros értelmében kaland, vagyis előre nem látható kihívásokkal, kockázatokkal van tele, és a fordítás során szerzett tapasztalatok is legfeljebb kiélelhetik a fordító figyelmét a szöveg jeleire, de a versek ellenállnak az esetleges fordítói rutinnak.

Van, amikor mintha kézre állna a fordító anyanyelve, hogy a horvát szerző anyanyelvének megfelelően szólaljon meg.

Jön az éjszaka, vagy minek is nevezik ezt

Jön az éjszaka, vagy minek is nevezik ezt.
Ezeket a szavakat mondod a saját szavaiddal.
Mihez kezdünk, kedves szavaim, kérdezed.
Azt hiszed, őket kérdezed, míg ők úgy vélik,
ők kérdeznek téged. Ki válaszoljon
most kinek? Jön az éjszaka, az éjszaka
jön megállíthatatlanul. Ezt mondod nekik,
ezt mondják ők neked. Ki mondja ezt kinek?
Mihez kezdünk? Kérdezed te, kérdezik ők.
És az éjszaka itt áll az ablak alatt. Az ablak szó.
Hol az ablak? Jön az éjszaka. A te éjszakád,
az ő éjszakájuk. A megállíthatatlan
éjszaka. Ó, én szavaim,
csak ti voltatok nekem. Nekünk is
egyedül te voltál, mondják. Ki volt
itt kié? Miről volt szó? Kinek a
kérdőjelei ezek, kérdezem, kérdezik ők,
kérdezik a kérdőjelek. De ez most már
úgyis mindegy, neked is, nekik is.

Jön az éjszaka, az éjszaka, vagy minek is
nevezik ezt. Gyújtsatok gyertyát, mondod
szavaidnak, gyújts gyertyát, mondják ők neked.
De hol a gyertya, kérdezed őket.
Hol a gyertya, kérdezik ők tőled.
Hol a gyertya, kérdezitek együtt.

Dolazi noć, ili kako se to već zove

Dolazi noć, ili kako se to već zove.
Te riječi kažeš svojim riječima.
Što ćemo, moje riječi, pitaš ih.

Ti misliš da pitaš njih, a one drže da tebe pitaju. Tko bi tu trebao kome odgovoriti? Dolazi noć, noć se ne može zaustaviti. To kažeš ti njima, to kažu one tebi. Tko kome to kaže? Što ćemo? Pitaš ti, pitaju one. A noć je na prozoru. Prozor je riječ. Gdje je prozor? Dolazi noć. Tvoja noć, njihova noć. Noć koju se ne može zaustaviti. O moje riječi, vas sam jedino imao. I mi smo tebe jedino imale, kažu. Tko je tu koga imao? O čemu je bila riječ? Čiji su ovo upitnici, pitaš ti, pitaju one, pitaju upitnici. Ali to je sada ionako svejedno, i tebi i njima.

Dolazi noć, noć, ili kako se to već zove. Upalite svijeću, kažeš riječima, upali svijeću, kažu one tebi. A gdje je svijeća, pitaš ti njih. Gdje je svijeća, pitaju one tebe. Gdje je svijeća, pitate zajedno.

Itt talán az lehet probléma, hogy a magyar nyelv két jó megoldást is kínál a vers leginkább meghatározó, a címben is kiemelt frazémájára, a *kako se to već zove* kifejezésre. A *minek is nevezik ezt* szebben hangzik a z-k ismétlődésével, amely közelíti az eredeti s-z réshangok hangzásához. Ugyanakkor az eredetiben a *zove* szó szerint a *hív* igét jelenti, és ez a hívás a közelítő éjszaka kapcsán belejátszik az eredeti jelentésviszonyaiba. A *hív* ige magyarul is magától értetődően használható ebben a jelentésben: *hogy is hívják*. Az itt óhatatlanul aktívvá váló *hogyishívják* kifejezés ugyanakkor a maga laposságával zavarossá teszi az eredeti áttetsző jelentésviszonyait. Lehetne vele valamit kezdeni a dragojevići

költészet szellemében, iróniával fokozni a megnevezhetetlenség problémáját, de itt ez épp hiányzik az eredetiből, és véleményem szerint idegen is tőle. Megpróbálkoztam a *minek is hívják ezt*, illetve a *hogyan is nevezik ezt* változatokkal is. Az elsővel nemcsak az a gondom, hogy a *nevezik ezt* számomra szebben hangzik a z-k játékkal, hanem ebben a szókapcsolatban szóhoz jut a *minek miért, mi végre* jelentése is, amire itt nincs szükség. A *minek is nevezik ezt* nem vonzza be ezt a jelentést. A *hogyan is nevezik ezt* kifejezésnél pedig a közvetlenül a *hogyan* előtt álló *vagy* szó *gy*-je lesz zavaró, különösen a két egy szótagú szó egymásmellettségével. Esetleg a *hogyan is hívják ezt* lenne a megfelelő? És persze el lehet gondolkodni még számos lehetséges problémán, például az *éjszaka* vagy az *éj* használatán. A szövegtől idegennek találtam az *éj* régies választékoságát, és kifejezetten kedvemre való volt a magyar szó összetettségében lévő nyelvi játék, az *éj* időszaka, az *éj* ideje, és az *sz* hangzását is jónak találtam itt. Azt hiszem, hogy a réshangok, a spiránsok a vers jelentéseihez, nyelvi játékához is hozzájárulnak, anélkül hogy elurálnák a verset, vagyis túlságosan nagy figyelmet követelnének maguknak. És miközben az eredeti verset a maga egyszerűségében is kimeríthetetlennek látom, abban bízom, hogy a fordításnak is van annyi kiszámíthatatlan lehetősége, ami túlmutat mindazon, amit fordítóként uralni tudok. Fordítóként ezek felé a lehetőségek felé igyekeztem nyitva hagyni a szöveget – és lezárni olyan irányokba, amelyek nyelvileg rövidre zárnák ezeket az utakat. Kérdés lehet ugyanakkor, hogy megfelelő fordítói magatartás-e Dragojević esetében a fordítói kockázatok csökkentése. Nem épp a kockázatos fordítói magatartás-e a leginkább adekvát viszonyulás ehhez a költészethez? Nem lehet általános választ adni, különösen amiatt nem, hogy mindenre tudunk példát találni, Dragojević versei csalókák, egy-egy versének hétköznapiak látszó problémafölvetései, a beszélt nyelvhez közeli beszédmódja hamis biztonságérzetet adhat. Máskor ott is veszélyt látunk, ahol kisimul a szöveg, és csak egyszerű nyelvi megfeleltetést vár el tőlünk.

Nagyon gyakori ebben a költészetben, hogy konkrét tárgyak, cselekvések megnevezésével dolgozik, és ezeknek a nyelvben meglévő átvitt értelmét hozza játékba, vagy megteremti ennek lehetőségét olyan ese-

tekben is, ahol a nyelv frazémakészletében ez nem szerepel. Ilyenkor az átvitt jelentés többnyire a fordításban is működtethető különösebb ki-módoltság nélkül. A két kultúra közelsége, a latin és a német nyelv általi befolyásoltsága révén az elvont fogalmaink is többnyire ugyanazok vagy könnyen megfeleltethetők egymásnak, és ha nem a szavak hangzásával, hanem jelentésével dolgozik a költő, akkor magyarul is verssé rendezhetők a horvát szabad versből készített fordítások. A gond többnyire az, hogy a vers jelentéseiben mindig részes a szavak hangalakja, terjedelme is. Ilyen konkrét cselekvésmegnevezésre és a konkrétságból történő elvonatkoztatásra épül a *Dolazi* című vers, és már a cím *Jön* fordítása esetében is látjuk, hogy magyarul rövidebb ez a jövetel, a horvát szónak a három szótagjával hosszabb a tartama. A teljes szöveg mozgásában még inkább kiütközik ez a probléma. Kínálja magát az *érkezik*, de hát annak némiképp más a jelentése. Ebben az esetben inkább vállalom a kockázatot, és a *jön* szót a rövidege miatt itt alkalmatlannak ítélve, mégis inkább az *érkezik* igét teszem próbára, kissé nagyobb nyelvi feszültséget teremtve, mint az eredeti, de az érkezés ige igekötő nélküli használatából adódó folyamatosságot és befejezetlenséget kellően produktívnak látva ehhez a vershez.

Dolazi

Dolazi s jedne strane,
dolazi s druge strane,
dolazi odasvud,

dolazi danju,
dolazi noću,
dolazi u svako doba,

dolazi nevidljivo,
dolazi nečujno,
dolazi tajno,

dolazi,
dolazi,
dolazi,

dolazi
i ne odlazi.

Érkezik

Érkezik egyik felől,
érkezik másik felől,
érkezik mindenfelől,

érkezik éjjel,
érkezik nappal,
érkezik minden időszakban,

érkezik láthatatlanul,
érkezik hallhatatlanul,
érkezik titokban,

érkezik,
érkezik,
érkezik,

érkezik,
és nem távozik.

Az alábbi példám az olvasás során problémátlanak tűnik, a kínálkozó magyar változatok ugyanakkor hosszas töprengésre készítetnek a viszonylag egyszerű és rövid szöveg fölött.

Malo straha

Malo straha dok spavam, uz nekoga spavam.

Malo straha dok se budim i kanim hodati.

Malo straha dok hodam, gledam i iznenada stanem.

Malo straha.

A vers címe cikluscím is a szerző *Negdje (Valahol)* című kötetében.⁵ Ezenkívül négyszer ismétli meg a kifejezést a versben. Mindig ugyanazt jelenti-e? Milyen magyar nyelvtani alak feleltethető meg neki? *Kicsi (kis)* vagy *egy kevés félelem*? *Némi félelem*? *Kevés* vagy *kellő* ez a kicsi? Tárgyeset (*félelmet*) vagy alanyeset (*félelem*) a jó? Mire vonatkoztatható ez a félelem? Egyáltalán: a *félelem*-e a jó szó? Persze lehetne vitatkozni olyasmin is, hogy jó vers-e ez egyáltalán, *érdemes-e* a fordításra. Ezt csak azért vetem föl, hogy azt válaszolhassam, szerintem jó lenne, ha az egész dragojevići költészet létezne, működne, jelen lenne magyarul – akár több fordításban is, akár csak azok számára is, akik az eredeti szövegeket is értelmezni tudják, és maguk a fordítások olvasatokként, értelmezéseként tereket képeznének ennek a költészetnek a bejárására. Ez a vers az ember-állat létezésében elemien benne lévő félelem verse számomra, az állati félelem, folytonos készenlét és a többiekkel együtt élő civilizált ember félelmének szétválaszthatatlansága munkál olvasatomban. Mindez minél kevésbé jelentőségteljes összefüggésekbe helyezve, a legelembb cselekvésekhez kapcsolódóan szóba hozva: alvás, valaki mellett alvás, ébredés, a járás, az elindulás szándéka, lépegetés, nézés és váratlan megállás. A versbeszédben mellőzve a költői megszólalás pátoszát is.

Az esemény és a nyelv játékában születik a *Lice, sjena* című vers is, ahol a nyelv, akárha árnyéka lenne az eseménynek, megpróbálja fölvenni a véletlen formáját, megfelelni neki a maga természete szerint, de az esemény is a maga természete szerint alakul, a vetülő árnyék pedig a megfelelő formát keresi. Ez persze nem a vers értelmezése, csupán egy változat, amelyre az időhöz (és időtlenséghez) kapcsolódó gondolatkörrök, az elmúlás, a másik elérhetetlensége, a létezés és a létező magá-

rahagyottsága érzéseinek, az érzékelés és a felfogás kérdésségének, továbbá ezek megoszthatóságának az árnyéka is rávetül.

Lice, sjena

Na lice je pala sjena. Osjetivši je
lice se izmaklo i ostavilo je samu.
Sama, a oblikovana po licu, sjetna,
nadajući se osloncu, sada ga traži,
čeka i ne nalazi. (Bijelo vrijeme,
daleko lice, siva nelagoda.)

Arc, árnyék

Egy árnyék vetődött az arcra. Megérezve,
az arc kitért előle, és magára hagyta.
Egymagában, az arc szerint alakítva, mélán,
támaszt remélve, most keresi,
várja, nem találja. (Fehér idő,
távoli arc, szürke kedvetlenség.)

Ennél a fordításnál is a minél kézenfekvőbb szavak és frazémák használatára törekedtem. Magyarul valaki árnyékot vet, az árnyék rávetődik valamire, amelyben a szó eredeti értelmében a szándékolatlanság jelentés-tartalma jött kapóra. Az egyszerű, kézenfekvő szóhasználat ellenére az eredeti jelentésviszonyainak feszessége arra késztet, hogy minden szót egyenként megforgassak, kipróbáljak. Mi lenne az *osjetivši je* megfelelője itt? A *megérezve* vagy az *észrevéve* vagy valami harmadik? A biztonság kedvéért megmaradtam a jelentésében közelebbi *megérezve* igénél, bár vonzottak az *észrevéve* igénkben rejlő jelentéslehetőségek.

A legtöbb gondot, a harmadik sorban lévő *oblikovana po licu* és a *sjetna* kifejezések okozták. Az első szó szerinti jelentése valami olyasmi lenne, hogy *az arc szerint/az arcnak megfelelően formálva/alakítva*. Ezek kissé nehézkesek, bár itt az eredeti sem hétköznapi nyelvi fordulat. Talán

az *archoz alakulva* lehetne egy jó és kevésbé összetett, kevésbé feltűnő megoldás. Most épp a nyelvileg pontosabb *az arc szerint alakítva* alaknál tartok, de nem biztos, hogy ez lesz, illetve hogy egyáltalán van végső változat. A *sjetna* számos magyar szóval behelyettesíthető, ami a melanholikus szomorúság, egykedvűség jelentéskörében szóba jöhet, a szótárak a bús, búskomor, szomorú, bánatos stb. jelentéseket kínálják föl. És a *mélát, mélabúst* is, amelyek közül a kevésbé erőteljes és rövidebb szó mellett döntöttem végül. Bár ez is kissé választékosabb a kelleténél. És így tovább, elidőzhetnék minden szónál, felidézve az oda s vissza változtatgatásokat, szócsereket sorát, amelyekkel újra- és újraolvastam a verset. Ehelyett felidézném az egyik szerencsés nyelvi megfelelést, amikor a kompromisszumoktól elgyötört fordító hálásan felsóhajt, mindenestül átérezve annak a súlyát, mennyi bonyodalomtól és a félmegoldás frusztráltságától szabadítja meg az a véletlen, hogy a horvát *kiša* szó legkézenfekvőbb magyar szótári megfelelője, az *eső* közepén az „s” mássalhangzó áll. Kiváló vers, jellemző vers, megint csak esemény, percepció és nyelvi megosztás egymás mellettségében mozogva, ha már Dragojević-fordításra adtuk a fejünket, akkor ez igazán élénk áll már első olvasáskor, és bizony, e nélkül az „s” nélkül meg lennénk löve. És amikor látja a fordító, hogy mekkora szerencséje van, akkor szorongva veszi számba, hogy van-e itt esetleg további rejtett csapda. De látva, hogy milyen bátran él az eredeti a kínáló hangzáslehetőségekkel, örömmel veszem, hogy magyarul az Isten és az áldás szavakban is ott van, akkor már a „jó eső” helyett is bátran írok „kedves eső”-t a megszólító szerkezetben, hiszen ez kézenfekvő magyarul, és jobban is hangzik a két szótagú szó ebben a kifejezésben, mint az egy szótagú „jó”.

Kiša

Ja imam riječ kiša. Ona je česta moja riječ.
Kada ne znam što ću, kada nitko ne zna, kada je
vedro i mračno, kažem dođi kišo, idi kišo,
dobra kišo. I ona dođe, šumi svoje lijepo š
u mojoj glavi, u lišču, po krovovima, po čitavoj

Korčuli, čak i u snu. Kolikom blagošću je Bog
ispunio njezin šum. Dok žamori, zaboravljam
što treba zaboraviti, sjetim se čega se treba
sjetiti, učini mi se da me ovdje nije bilo dugo,
možda od početka.

Eső

Van egy szavam: az eső. Gyakran használok ezt a szót.
Ha nem tudom, hogy mit akarok, amikor senki se tudja, amikor
kiderül, amikor elsötétül, akkor azt mondom, gyere, eső, eredj, eső,
kedves eső. És ő jön, susogja szép s-ét a fejemben,
a levelek között, a háztetőkön, végig egész Korčulán,
még az álmomban is. Mennyi áldással telítette Isten
ezt a susogást. Amíg susorog, mindent elfelejtek,
amit el kell felejtenem, és minden eszembe jut, aminek eszembe kell
jutnia, úgy érzem, mintha régóta nem lettem volna itt,
talán az idők kezdete óta.

Dragojević nyelvhasználata mintha a szavak létrejöttének, a nyelv fo-
lyamatos keletkezésének a frissességét próbálná fenntartani. A fordítás-
nak is ezt a frissességet kellene produkálnia. Azt létrehozni, hogy ami a
forrásnyelvi megszólalásban kiárad, áramlani kezd, az a célnyelvben se
érjen célba, hanem tartósan közelítsen, ne nyugodjon el egyetlen jelen-
tésben.

JEGYZETEK

¹ L. Szabadságharc csicsókával, karfiollal. *Erdélyi riport* <http://erdelyiportal.ro/interju/szabadsagharccsicsokaval-karfiollal> (2020. március 22.)

² L. Almával az almát. In *Nem könnyű (Versek 2001–2017)*. Jelenkor, Budapest, 2017, 18.

³ L. Keletkezés (Postanja), A teknős (Kornjača) (ford. Brasnyó István). In Ács Károly (szerk.): *Napjaink éneke. A modern jugoszláv költészet antológiája*, 2. kötet. Forum, Újvidék, 1967, 393–399.

Összeadok; Szó-vírusok; Váratlan fény (ford. Fehér Ferenc). In Fehér Ferenc: *A madár árnyéka. Harminc év versfordításából*. Forum, Újvidék, 1978, 341–343.

Nem tértek meg a legyőzöttek; Alma; Halott természet; El nem küldött válasz egy körkérdésre (ford. Papp Mária). In Papp Mária: *Határtalan családok. Horvát költők versei Papp Mária fordításában*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 1991, 13–14; 76.

Levezetőláp; Ó! (ford. Ladányi István). In Goran Rem (szerk.): *A melankólia krónikája. Posztmodern horvát költők antológiája*. Jelenkor Alapítvány, Pécs, 2003, 23.

Magnetofonszalag; Az úgynevezett doboz-kérdésről; Néki fala van; Alma; A legkurtább világban; Otthagyott fejsze; Ha a nagy edényből; Szétszórt gombok (ford. Domonkos István). *Új Symposion*, 93 (1973), 582–584.

Bútorszállítás; Betűkór; Vagy; Csapda; Rajz; Végtere is; Cipők; Nyári nap Dubrovnikban (ford. Danyi Magdolna). *Új Symposion*, 121 (1975), 152–154.

Digresszió (ford. Dudás Kálmán). *Alföld*, 1979/12, 82.

Esszék a Kitalálások könyvéből (ford. Dudás Kálmán). *Híd*, 1979/1, 56–67.

A betegség ecsetelése; Sárga napvirág; Csomók; Lábjegyzet a csomókról; Hangosan beszélni; A piacon (ford. Turi Gábor). *Híd*, 1982/10, 1107–1112.

Vizvezetékcsövek; Egy; Érkezés; Mások álmában; Az örült karbonkor; A számfül fülel; Az újságban olvassuk; Itt van mondjuk (ford. Turi Gábor). *Híd*, 1982/4, 437–445.

Esernyő alatt (ford. Fenyvesi Ottó). *Tiszatáj*, 2005/6, 31–32.

Őrült karbonkorszak (ford. Radics Viktória). *Polisz*, 2005/4, 62.

Bölcső; Villamos (ford. Fenyvesi Ottó). *Tiszatáj*, 2008/6, 8.

Szabadság (Sloboda); Fra Angelico egyik festményén (Na jednoj Fra Angelicovoj slici); Madarak (Ptice); Tenispályák (Teniska igrališta); Állomás (Stanica); Sötétség (Tama); Faliszőnyeg (Tapiserija); Sötétség (Mrak); Kerítés (Ograda); A fedélköz nyílásán át (Kroz otvor palube) (ford. Orcsik Roland). In *A káosz vigasza. Kortárs horvát költők*. Jelenkor, Pécs, 2009, 17–26.

Dubrovnik, Zágráb és a tenger; Vasárnap; Iránytű (ford. Radics Viktória). *Magyar Lettre Internationale*, 2013. tél, 48–49.

[Hogyan ringatja el magát a kő]; Elveszve; És akkor; Eső (ford. Radics Viktória). *Magyar Lettre Internationale*, 2013. tél, 51.

Eső; Pillanat; Csúzlik; Jön az éjszaka, vagy minek is nevezik ezt; Szülőföld; Tűz; Dominik; Levegő; Zelenci; Pensée végétale; Utca; Június; Kis nő; Csigák; Egy kis félelem; Arc, árnyék; Szép arc; Csigá; Chiromantia; Halom; Éjszaka; Burgonyák; Kő; Mondom a földnek; Cipők; Félelem; Könyv; Remington, stb.; Meztláb alszanak; Hely; Virágpör; Kopogott; Inkább; Ki-menetel; Kezek; Lépcsőfokok (ford. Ladányi István). *Kalligram*, 2011. március, 60–73.

⁴ L. Walter Benjamin: A műfordító feladata. In Uő: *Angelus Novus. Értekezések, kísérletek, bírálatok*. Magyar Helikon, Budapest, 1980, 69–86.

⁵ Vö. Danijel Dragojević: *Negdje*. Fraktura, Zagreb, 2012